Aspecte din viaţa religioasă a românilor din Peninsula Balcanică – a doua jumătate a secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului XX. Documente de arhivă

Dr. Adina Berciu-Drăghicescu
Catedra de Ştiinţele Informării şi Documentării,
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
E-mail: adina_berciu2002@yahoo.com

Dr. Adina Berciu-Drăghicescu este profesor universitar la Catedra de Ştiinţele Informării şi Documentării a Facultăţii de Litere, titular al cursului de arhivistică şi documentaristică. Este preocupată de domenii precum: arhivistică, muzeologie, heraldică, sigilografie, numismatică, vexilologie, miniaturistică.

Rezumat

Articolul prezintă pe baza documentelor de arhivă existente aspecte legate de viaţa religioasă a românilor din Peninsula Balcanică în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului XX. Este, de asemenea, prezentată poziţia pe care a avut-o în toată această perioadă de timp Patriarhia de la Constantinopol faţă de acţiunile românilor. Acestea nu au fost încununate de succes, însă situaţia s-a schimbat după ce a fost emisă Iradeaua imperială din 1905 care asigura şi folosirea limbii române şi a dialectului aromânesc în biserică.

***Cuvinte cheie**:* aromâni; români; biserică; Patriarhia de Constantinopol; Peninsula Balcanică; ortodoxie

Problemele vieţii religioase ale românilor balcanici au fost legate de acţiunile Patriarhiei ecumenice de la Constantinopol, respectiv de respingerea în repetate rânduri a acţiunilor româneşti de către aceasta, mai ales la sfârşitul secolului al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului XX.

Românii au încercat să folosească limba română pentru nevoile religioase încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Filip Apostolescu scria, la 6 februarie 1873, din Ohrida, Ministrului Cultelor şi al Instrucţiunii Publice că: „se simte nevoia de cărţi bisericeşti fiindcă numai cu ce avem nu se poate face pe deplin serviciul în limba română”. (1)

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

Poziția Patriarhiei era destul de inconsecventă deoarece Patriarhia acordase dreptul bulgarilor de a avea un exarhat propriu şi militase pentru grecii din Serbia să aibă dreptul la limbă națională în biserica lor de acolo.

Românii au cerut şi ei dreptul la episcopat propriu încă din 1880, dar nu vor obține acest drept decât mult mai târziu, în 1894 şi pentru scurtă vreme.

Încercarea românilor de a folosi limba română în biserici se va izbi de fiecare dată de refuzul categoric al clerului grec şi al Patriarhiei din Constantinopol. Vor exista, în toată această perioadă, nenumărate agresiuni la care vor fi supuşi românii, mergând până la refuzul de a li se îngropa morții în cimitirele comunale, până la agresiuni fizice directe sau asasinarea preoților români.

Începând cu anul 1892 românii au pornit o acțiune mai amplă pentru recunoaşterea drepturilor lor bisericeşti. Ei au trimis la Constantinopol o delegație care să înmâneze sultanului o petiție prin care să li se acorde dreptul la un episcopat propriu. Numărul iscăliturilor puse pe petiția deputaților români din Albania, Epir şi Macedonia care vor veni la Constantinopol pentru a cere numirea unui episcop român în Macedonia trecea de 5000. În şaptezeci de comune româneşti, consiliile comunale şi primarii au pus pecetea primăriei în josul petițiilor. Consiliile comunale şi primăriile reprezentau oficial, în fața autorităților turceşti, toată populația acestor commune. (2) Delegația era formată printre alții din Haralambie Balamaci, Dimitrie Atanasescu şi Apostol Mărgărit, iar petiția înaintată sultanului era un document programatic deosebit, sintetizând doleanțele aromânilor în problema religioasă:

„În calitatea noastră de împuterniciți ai poporațiilor valahe din Turcia îndrăznim să vă declarăm cu respect, Sire, sentimentele de fidelitate şi recunoştință. Valahii sunt şi vor fi întotdeauna gata să-şi sacrifice şi existența şi averile pentru fericirea şi prosperitatea Iubitului lor Stăpânitor şi Padişah. Cu toate acestea, ca să fie cruțat de nedreptățile a căror victimă este, din partea Patriarhiei şi a mitropoliților greci, poporul valah, întocmai ca şi celelalte popoare din vastul imperiu al M.V. ar fi fericit să aibă un şef religios, valah de origine, pe care să îl aleagă şi să-l desemneze dânsul, care să se bucure de toată încrederea guvernului otoman să fie supus fidel al M.V. Imperiale” (3) şi care „să poarte numele de Mitropolit Primat şi a cărui misiune să fie de a supraveghea şi a conduce spiritual poporul aromânesc pe calea îndeplinirii datoriilor sacre față de Dumnezeu şi Suveran”.

În 1893, Poarta a încercat să intervină în conflictul dintre Patriarhie şi credincioşii români, invitându-i pe aceştia să meargă la patriarhie şi să se înțeleagă în problema episcopului român. În urma acestei intervenții, românii au adresat marelui vizir o petiție, iar când au fost primiți, în ziua de

BDD-A27080 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

9 iulie 1893, a luat cuvântul Take Mărgărit, arătând că au cerut de nenumărate ori dreptul la limba română în biserică şi tot de atâtea ori Patriarhia i-a refuzat, ceea ce contravine Tratatului de la Berlin, care proclamase libertatea de conştiinţă, prin urmare ,,interdicţia Patriarhiei nu este nici dreaptă şi nici legală". (4)

În cele din urmă, românii au obţinut dreptul de a avea un şef spiritual propriu. Cu foarte mare greutate a fost găsit un prelat în Peninsula Balcanică căruia să-i fie încredinţată această funcţie. Guvernul român ar fi dorit trimiterea unui episcop din ţară, care ar fi devenit supus otoman, dar această propunere nu s-a realizat. (5) Printre candidaţii propuşi din ţară s-au numărat: preotul Simion Popescu, arhiereul Meletie, arhiereul Dosoftei.

La propunerea lui Apostol Mărgărit, încă din 1893 a fost luată în considerare candidatura lui Antim, atunci mitropolit al Ohridei şi Prespei. De origine albanezo-română, Antim absolvise opt clase de seminar, fusese investit ca preot şi arhiereu de către Patriarhia de la Constantinopol, având şi cuvenitul berat al Înaltei Porţi. În acea vreme el locuia la Cruşova, aşezare majoritar românească într-o zonă cu un număr însemnat de români, ceea ce ar fi putut uşor duce la realizarea dorinţelor româneşti care urmăreau aspecte religioase şi politice. (6)

În cele din urmă, Antim a fost ales în funcţia de Mitropolit, a oficiat slujba conform celor prevăzute canonic în legătură cu rangul său. Patriarhia în 1896 nu voia să-l recunoască pe Antim şi instiga populaţia împotriva lui (7), lipsindu-l şi de Mitropolia Ohridei. (8)

În scurtul timp cât a îndeplinit această funcţie, Antim a putut hirotonisi mai mulţi preoţi şi la Bitolia a creat chiar şi un cimitir aromân; Apostol Mărgărit fiind înmormântat acolo în 1903, piatra funerară păstrându-se şi astăzi. (9)

Din păcate însă, acesta până la urmă nu s-a dovedit la înălţimea răspunderii pe care şi-o asumase. În 1899 s-a reîntors sub jurisdicţia constantinopolitană, abandonându-i pe români. (10)

După abandonul lui Antim, românii se văd iarăşi fără un şef religios propriu. Cu toate acestea, urmărind obţinerea recunoaşterii individualităţii lor religioase îşi vor continua lupta pe lângă autorităţile otomane.

În 1900, la 6/19 septembrie, Al. Pădeanu, consulul de la Salonic, trimitea o scurtă dare de seamă asupra stării actuale a chestiunii culturale şi solicita ,,Să se instituie o direcţie generală serioasă, energică şi cu un program bine stabilit; să se sporească cât se poate de mult, chiar prin sacrificii, numărul preoţilor… ei sunt cei mai nimeriţi agenţi; ar fi bine pentru Bitolia să se cumpere un imobil sau două pentru şcoli şi pentru a clădi în ele un paraclis". (11)

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

După anul 1900 lucrurile au continuat la fel, cu persecuţii, şicane şi ostilităţi din partea Patriarhiei şi a arhiereilor greci. (12)

Toate demersurile Guvernului român pe lângă Patriarhie şi pe lângă sultan în legătură cu problema Episcopatului românilor balcanici au eşuat după 1894.

În 1903, aproape întregul an, A. E. Lahovari, ministrul României la Constantinopol a dus tratative pentru înfiinţarea Episcopatului dar fără nici un rezultat, deşi Patriarhia recunoscuse într-un document oficial prezenţa românească în Balcani afirmând că ,,Macedonia nu este slavă, este mai curând o provincie elino-turco-vlahă". (13)

În ianuarie 1905 s-a deschis la Bitolia paraclisul românesc, oficiindu-se în noaptea de 3 ianuarie 1905, pe la orele 1:30, o slujbă până la 4 dimineaţa, slujba fiind oficiată de un preot din Grebena. (14)

Faţă de deschiderea acestui Paraclis, mitropolitul Ioachim şi-a manifestat dezaprobarea, ţinând o cuvântare virulentă în biserica greacă.

În anul 1904 se puneau temeliile unei comunităţi româneşti la Salonic unde trăiau aproximativ 9000-10000 de români. (15) Serviciul religios a fost oficiat de preotul român Theodor. Ulterior, cu sprijinul statului român s-au mai format comunităţi în alte opt oraşe: Coriţa, Târnova, Veria, Veleş, Usküb, Cumanova, Coceani, Monastir, Perlepe. (16)

În acelaşi an, într-un raport al lui Lazăr Duma, Inspectorul şcolilor şi bisericilor române din Turcia se menţiona că existau ,,31 de comunităţi constituite în regulă şi funcţionând în deplină armonie". (17) Dar tot în acest an, acţiunile Patriarhiei au fost foarte puternice.

Între 1904-1905 s-au înregistrat şi numeroase atacuri ale bandelor de antarţi greci împotriva românilor. (18)

În acest context sultanul a emis Iradeaua imperială, menţionată deja, din 9/22 mai 1905 care asigura şi folosirea limbii române în biserică.

Patriarhul Ioachim a protestat pe lângă marele vizir contra noului statut acordat românilor, iar în şedinţa Sfântului Sinod din 12 oct. 1905 a propus să fie anatemizaţi toţi preoţii şi credincioşii ,,care îndrăznesc să se roage lui Dumnezeu în limba maternă". (19)

Poziţia Patriarhiei a dus la ruperea relaţiilor diplomatice şi comerciale cu România. (20)

Victoria revolutiei Junilor Turci din 1908 si primii ani ce au urmat acesteia parea a deschide perspective şi pentru rezolvarea problemei religioase a românilor din Balcani. (21) Reîncepeau astfel, sub cele mai diverse forme acţiunile pentru organizarea unui Episcopat românesc, cu un regim legal recunoscut şi garantat. (22)

Problema bisericească s-a dezbătut în cadrul Congreselor româneşti din 1909 şi 1910. (23) De asemenea problema a stat în atenţia aromânilor

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

aflați în Regat şi care activau în cadrul Societății de Cultură Macedoromână, precum şi în aceea a presei româneşti.

În Balcani s-a decis să se depună la Patriarhie un Memoriu în favoarea soluționării problemelor aromânilor.

Delegații români (printre care: N. Bendu din Cruşova, D. Cicma din Turia, Gake Papa din Abela, D. Dadralescu din Veria, Iancu Nicola Ghiță din Giumaia de Sus, Hristu Iambu din Salonic, Tasula Zega din Caterina, Victoria revoluției Junilor Turci din 1908 şi primii ani ce au urmat acesteia părea a D. V. Ceanescu din Nevesca, I. Rizescu din Băiasa, N. Batzaria – senator, F. Mişa – deputat, N. Papahagi, director al Internatului Universitar din Constantinopol, Ştefan Ciumeti, inginer din Monastir) (24) au fost primiți de valiul Reşid Paşa care le-a promis tot sprijinul.

Un an mai târziu, pe 16/29 martie 1911, N. Batzaria l-a vizitat pe P. S. Patriarhul Ecumenic şi i-a înmânat o notă în limba greacă. (25) În aceasta se cerea în numele aromânilor, printre altele:

„Românii nu doresc altceva decât să se bucure din partea Bisericii Mame de aceeaşi afecțiune şi solicitudine în nevoile lor spirituale, de care se bucură şi toți ceilalți fii spirituali ai ei. Pentru a ajunge la acest scop, ei socotesc nimerit şi solicită următoarele: (…) folosirea limbii române în exercitarea datoriilor creştineşti, adică în săvârşirea slujbei, a ceremoniilor religioase şi în general a oricărui act religios", lucru care nu contravine „dogmelor şi canoanelor ortodoxe de Răsărit". Se mai cerea: „să se ridice caterisirea şi afurisenia tuturor preoților care țin slujbe în româneşte în bisericile şi paraclisurile româneşti; episcopii şi mitropoliții să hirotonisească preoții şi candidații propuşi de poporul român şi care urmează să slujească în biserici şi paraclisuri în parohiile româneşti".

Patriarhul Ioachim al III-lea a primit nota şi a promis că o va supune dezbaterii în Sfântul Sinod şi în Consiliul Mixt. Dar Sinodul a amânat luarea unei decizii, amânare care s-a dovedit a fi *sine die*.

Presa, a adoptat o atitudine negativă şi agresivă vis-à-vis de aceste cereri ale românilor. (26)

Datorită acestei poziții, cu tot sprijinul din partea guvernului turc, acțiunea petiționară a românilor s-a soldat în final cu un eşec.

În 1911 în cadrul societății româneşti şi-a făcut tot mai mult loc ideea ca românii credincioşi să-şi organizeze, prin inițiativă proprie, chiar printr-o ruptură cu Patriarhia, o biserică distinctă, românească, cu o ierarhie corespunzătoare. Societatea de Cultură Macedoromână trimetea în iulie 1911 o adresă către toate comunitățile româneşti din Peninsula Balcanică pentru a se întruni şi a dezbate problema religioasă. (27)

Comunitățile au cerut în unanimitate: „Episcop independent! Biserică Națională! Despărțirea de Patriarhia Ecumenică!" (28)

BDD-A27080 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

Dacă în cazul celorlalţi ortodocşi din Balcani cedase (cazul bulgarilor şi al sârbilor), în ceea ce priveşte pe români, Patriarhia a rămas intransigentă.

Politica „faptului împlinit", crearea unui episcopat propriu chiar cu preţul unei rupturi a relaţiilor cu Patriarhia Ecumenică nu s-a putut pune în aplicare, deşi ideea episcopatului nu a fost abandonată nici în anii următori, respectiv în timpul războaielor balcanice.

Problema religioasă a românilor balcanici a figurat în documentele Conferinţei de la Londra şi a Congresului de Pace de la Bucureşti (august 1913) dar ulterior actelor prin care şi Serbia şi Bulgaria şi Grecia erau de acord şi recunoşteau drepturile românilor balcanici de a avea şcoli şi biserici în limba maternă nu li s-a mai dat nici o atenţie. La rândul lor, statele balcanice au căutat mereu pretexte de a se sustrage intervenţiilor amicale ale statului român şi de a pune piedici bunului mers al cauzei aromânilor.

După izbucnirea primului război mondial, întreaga Macedonie fiind teatrul luptelor şi răscolirilor războiului, criza chestiunii româneşti din Meglenia a fost închisă de către autorităţile greceşti. Regiunea, căzând în zona de frontieră dintre Serbia şi Bulgaria, populaţia românească – se spunea – ar fi alimentat tulburările din aceste părţi. Multe din şcolile şi bisericile noastre din Grecia au rămas închise din cauza dificultăţilor de ordin economic, refacerea lor necesitând sume mari, altele s-au închis din cauza descreşterii populaţiei aromâne din unele regiuni, în urma curentului de emigrare în România, curent determinat de condiţiile economice care apăsau asupra vieţii românilor din Grecia. (29)

Până la primul război mondial în vechea Macedonie existau 38 de biserici. După război situaţia bisericilor româneşti a avut o evoluţie similară cu cea a şcolilor româneşti de la sud de Dunăre.

În Albania din cele 10 biserici româneşti câte existau în anul 1912 mai funcţionau numai 6 în anul 1941. În anul 1922 statul român aloca suma de 50000 de lei pentru repararea bisericii din Elbasan, ruinată în urma cutremurului din 1920 şi 50000 de lei pentru construirea bisericii române din Corcea. De asemenea 26000 de lei erau alocaţi pentru procurarea a 3 costume de haine preoţeşti destinate preoţilor bisericilor române din Corcea, Elbasan şi Grabova. (30)

În anul 1925 în bisericile româneşti din Albania oficiau următorii preoţi: Cotta Balamace (Corcea), N. Popescu (Pleasa), H. Dumitrescu (Şipsca), P. Gugea (Nicea), C. Constantin (Grabova), N. Pecina şi Ion Toda (Elbasan). (31) În memoriul din 8 iulie 1926 al Ministerului Afacerilor Străine se arăta că în bisericile româneşti din Albania se făcea slujbă în limba română numai în cele din Elbasan şi Corcea şi se obţinuse un post de

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

diacon la Tirana. În celelalte , slujba se făcea alternativ în limbile română, albaneză şi greacă. Ministrul Simion Mândrescu constata că în Tirana şi Durazzo, în anul 1925, deşi majoritatea ortodocşilor erau români, exceptând personalul legaţiei Greciei, serviciul divin se făcea în limba greacă şi o mică parte în limba albaneză, preoţii şi cântăreţii fiind absolvenţi ai şcolilor greceşti. Simion Mândrescu propunea într-un memoriu numirea unui episcop român pentru Albania, dar reuşea numai inaugurarea bisericii române din Corcea, în 1925. (32)

În anul 1942 funcţionau ca preoţi români în Albania: Gh. Puia (Pleasa), Gh. Anastas (Nicea), D. Coconeş (Lunca), V. Nişcu (Grabova), V. Popa (Şipsca), Al. Bebi (Elbasan). (33)

În privinţa organizării bisericeşti în Bulgaria, înainte de primul război mondial, acolo unde existau comunităţi româneşti, serviciul divin era celebrat în limba română, de preoţi români; ulterior parohiile româneşti au fost înglobate în cele bulgăreşti. Preoţii români au fost îndepărtaţi, iar cei care au rămas au fost siliţi să celebreze serviciul religios în limba bulgară, folosind cărţi bisericeşti bulgăreşti. S-a ajuns ca în deceniul al patrulea al secolului al XX-lea, să se oficieze în limba română doar la Sofia, Bregova şi Giumaia.

În Grecia, biserica românească era subordonată ierarhic bisericii ortodoxe greceşti, preoţii trebuind să fie cetăţeni greci. Politica de obstrucţionare a preoţilor care slujeau în bisericile comunităţilor române, în limba română, a continuat şi după primul război mondial. Lăcaşurile de cult româneşti, construite de comunităţile locale, de multe ori cu sprijinul financiar al statului român, fie au fost distruse în timpul războiului, fie au fost preluate de autorităţile greceşti.

Astfel la Oşani înainte de anul 1912, comunitatea română deţinea o biserică, mânăstirea Sf. Apostoli şi un paraclis, dar în anul 1925 se mai servea doar de paraclis. La Lunguţa, unde între anii 1913–1916 se serveau de biserică, alternativ, grecii şi românii, biserica a fost preluată de greci, iar la Cupa mitropolitul grec a interzis intrarea în biserică a preotului român „…fiindcă a avut îndrăzneala să cânte în ziua Învierii Evanghelia în româneşte”. (34) La Liumniţa biserica a fost distrusă în timpul războiului, iar în munţii Pind în comunele româneşti au fost instalaţi preoţi greci: „Bisericile au fost luate de greci, în unele slujeşte preotul grec iar altele au fost închise. (35)

Cu toate acestea, în perioada interbelică au continuat să funcţioneze în Grecia 11 biserici româneşti, iar statul român a continuat să plătească indemnizaţiile personalului clerical.

În Iugoslavia, în domeniul bisericesc a fost dusă aceeaşi politică ca şi în domeniul şcolar. În anul 1919 autorităţile sârbeşti au permis redeschiderea

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

bisericilor române din Bitolia, Cruşova, Gopeşi şi Moloviţte, dar motivându-se lipsa preoţilor, s-a deschis în fapt numai biserica din Bitolia, la 8 noiembrie 1919. (36) Într-o petiţie adresată ambasadei României la Belgrad, preotul Teodor Constantin de la această biserică arăta că în ziua de 16 ianuarie1921 a fost invitat la Protoerie, unde i s-a cerut să predea cheile şi tot ce aparţinea acestei biserici, pe motiv că „...legea nu îngăduie supuşilor străini ca să funcţioneze servind interesele supuşilor sârbi". Preotul a refuzat, sub pretext că biserica aparţine statului român. (37)

În noiembrie 1938, autorităţile ecleziastice din Bitolia reiau ofensiva împotriva bisericii române din acest oraş. Preotul Gh. Cosmescu a fost somat să predea cheile bisericii. Cum acesta s-a îmbolnăvit, biserica a fost închisă, iar cheile au fost păstrate la consulat. Preotul Cosmescu a cerut autorităţilor locale să se adreseze consulatului, deoarece biserica era proprietatea statului român. (38) La 30 decembrie 1938, consulul Simion Berberi anunţa consulatului României din Skoplje decesul şi înmormântarea protoiereului Teodor Constantin. Încercările statului român de a păstra cel puţin biserica şi cimitirul român din Bitolia au eşuat. Biserica română din Bitolia a fost declarată biserică sârbă la 12 noiembrie 1939, când s-a oficiat prima slujbă în limba sârbă. Cimitirul a fost şi el luat, iar preotului Cosmescu i s-a interzis să slujească în paraclis începând cu ziua de 4 noiembrie.

Într-un raport din septembrie 1940, consulul României la Skoplje, Emil Oprişanu, referindu-se la confiscarea bisericilor româneşti remarca: „...icoanele cu inscripţiile în limba română au mai rămas în câteva biserici, tristă mărturie a unui trecut când românii se puteau ruga în limba lor...Cimitirul ne-a fost luat cu forţa şi acum este de aşteptat ca sârbizarea să se întindă şi asupra morţilor: placa cu inscripţia română de la intrare a fost smulsă din prima zi şi în curând pietrele de pe morminte, pe care stau săpate în româneşte suferinţele îndurate de atâţia martiri ai cauzei noastre vor fi şi ele sfărâmate sau şterse de dălţile sârbeşti". (39)

Pentru reglementarea vieţii religioase a românilor din Banatul iugoslav şi a sârbilor din Banatul românesc a fost formată o comisie mixtă, s-au purtat tratative timp de 12 ani şi abia la 2 iulie 1934 a fost semnată la Belgrad Convenţia relativă la regimul bisericilor ortodoxe române şi sârbe din această zonă. Parlamentul României a ratificat convenţia în iunie 1935. Iugoslavia însă nu a ratificat-o. Au funcţionat însă în Banatul sârbesc 53 de parohii ortodoxe române, 45 sufragane Episcopiei Caransebeşului şi 8 Episcopiei Aradului, pentru 67896 de români, pentru care statul român plătea anual 2976000 lei. (40)

Viaţa religioasă a românilor balcanici, dupa cum este cunoscut, nu este reglementată în prezent, decât parţial: biserica românească din Korcea

BDD-A27080 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

(Albania) ridicată cu banii Statului roman (2 miliarde de lei) dupa anii 1990; în prezent, neterminată dar putându-se efectua serviciile religioase în cadrul ei, biserica românească de la Sofia.

Referințe bibliografice

(1) *Arhivele Nationale Istorice Centrale,(A.N.I..C) fond Ministerul Instructiunii Publice,*, dosar 2360/1873, f. 9; DIAMANDI AMINCEANUL, V. *Românii din Peninsula Balcanică,Bucureşti,1938.*, pp. 123–124.; vezi şi *Şcoli şi biserici româneşti din Peninsula Balcanică. Documente (1864–1948*). Adunarea şi selecționarea documentelor, introducerea, bibliografia şi indicii de Adina Berciu-Drăghicescu, Maria Petre, vol. I. Bucureşti: Editura Universității din Bucureşti, 2004, passim.; vol. II (1918–1953), 2006, passim.

(2) A.M.A.E., (Arhivele Ministerului Afacerilor Externe) fond Constantinopol, vol. 216 (1890–1896) – este un document nedatat şi nesemnat.

(3) *Apud* ZBUCHEA, Gheorghe. *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVIII–XX. Bucureşti,1999,* pp. 134–135; *ANIC., fond Ministerul Instructiunii Publice,* dosar 2360/1873, f. 9; DIAMANDI AMINCEANUL, V. *Romanii din Peninsula Balcanic. Bucureşti, 1938*, pp. 123–124.

(4) A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice*,* vol. 476.b/1893, p. 17.

(5) A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 226 (1867–1893), nepaginat.

(6) ZBUCHEA, Gheorghe. *Op. cit.,* p. 136.

(7) A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 25, f. 155.

(8) *Episcopatul românilor macedoneni*. Bucureşti, 1897, p. 50.

(9) CÂNDROVEANU, Hristu. *Aromânii ieri şi azi*. Craiova, 1999, p. 142.

(10) ZBUCHEA, Gheorghe. *Op. cit.*, p. 139.

(11) A.M.A.E., fond Constantinopol, vol. 226 (1899–1900), nepaginat.

(12) *Ibidem*, vol. 227 (1901-1905), nepaginat – raportul din 17 martie 1904; *Ibidem*, vol. 176 (1905-1906) nepaginat – Incidentele religioase au culminat în 18 aprilie 1905 la biserica din Băiasa, unde s-au încăierat românii cu românii filogreci care s-au opus citirii *Apostolului* în româneşte.

(13) *Ibidem*, vol. 219, nepaginat, passim

(14) *Ibidem*, vol. 177, nepaginat, passim

(15) *Ibidem*, vol. 178 – Raportul întocmit de Lazăr Duma, Inspector al şcolilor şi bisericilor române din Turcia, nr. 253/1904 şi adresat ministrului Lahovary. Arhiereul grec a prezentat autorităților un takir ,,protestând de îndrăzneala preotului de a face această operațiune" şi cerând autorităților locale să ia măsurile cuvenite pentru ca preotul român să fie pedepsit ,,de această nesupunere".

(16) DIAMANDI AMINCEANUL, V. *Op. cit.*, p. 132.

(17) *Ibidem.*

(18) *Ibidem.*

(19) ZBUCHEA, Gheorghe. *Op. cit.*, p. 139.

(20) DIAMANDI AMINCEANUL, V. *Op. cit.*, p. 138.

(21) BERCIU-DRĂGHICESCU, Adina. *Românii din Balcani. Cultură şi spiritualitate – sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*. Bucureşti: Editura Globus, 1996, p. 27.

BDD-A27080 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)

(22) ZBUCHEA, Gheorghe. *Op. cit.*, p. 141.
(23) *Ibidem*, p. 143.
(24) A.M.A.E., fond 71, vol. 3, f. 29.
(25) *Ibidem*, f. 67–70.
(26) A.M.A.E., fond 71, f. 115; f. 195; 197; 198.
(27) ZBUCHEA, Gheorghe. *Op. cit.*, p. 147.
(28) *Ibidem*, p. 149.
(29) A.M.A.E., fond Problema 15, vol. 91, passim.
(30) A.N.I.C., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 768/1922, f. 61–63.
(31) *Ibidem*, dosar 751/1925, f. 56.
(32) *Ibidem*, dosar 712/1926, f. 158.
(33) *Ibidem*, dosar 2454/1943, f. 29, 31.
(34) *Ibidem*, dosar 741/1925, f. 205–206
(35) *Ibidem*, dosar 712/1926, f. 71.
(36) *Ibidem*, dosar 326/1921, f. 17.
(37) *Ibidem*, dosar 325/1921, f. 67.
(38) *Ibidem*, dosar 1312/1939, f. 35.
(39) *Ibidem*, dosar 206/1940, f. 19, 25.
(40) *Ibidem*, dosar 391/1941, f. 32.

BDD-A27080 © 2010 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:52 UTC)